

Cılk Devlet & Çöken Türkiye

Doç.Dr. Sait Yılmaz

Türkiye, 15 yıl önce başlayan ve sistemli şekilde gittikçe hızlanan büyük bir İslamcı dönüşümün içindedir. Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin tasfiyesi ve Anayasa'nın tamamen rafa kaldırılmasının tek adama bırakıldığı bir düzene gidiyoruz. Bu düzen, bir siyasal sistem olarak "Başkanlık" değil, çünkü güç ve meşruiyet boyutları ile bakıldığında "Tiranlık" denen bir rejim ortaya çıkıyor. Son yıllarda; devlet bürokrasisinin yozlaştırılması, darbeler, güçler dengesinin yok edilmesi, korku ortamının yaratılması bu düzeni isteyenlerin son 15 yıldaki stratejilerinin ürünüdür. Cumhuriyet rejiminin kadroları ve hafızası yok edilirken, Atatürkçülük marjinal hale getirilmiştir. Eğitim, hukuk, ordu, polis ve istihbarat gibi kurumlar içinde sistemli ve planlı tasfiye ve İslamcı kadrolaşma son hızla devam etmektedir. Sermaye gücüne dayalı ihale medyası iktidara biat etmiş, yandaş yani iktidarın borazanı olmuştur. Örneğin Amerikan yargısı ve medyası ulusaldır ama yandaş değildir. Sadaka ve fakirlik kültürüne mahkûm edilen halkın gerçekleri görmesi engellenmiş, seçim sandığı ipotek altına alınmıştır. Mevcut seçim sisteminden farklı sonuçlar çıkması mümkün gözüküyor. Öte yandan, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı iç ve dış güvenlik sorunları sınırlarının içinde ve etrafında çok tehlikeli "kara bölgeler" ortaya çıkmış, bu kara alanlar devlet yapısı içine olduğu kadar ekonomiye de yansımıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin darbe yaptırdığı ülkelerde şirketlere el koyan, kamu varlıklarını istediği gibi satan, arkalarında CIA'nın bulunduğu ekonomistlere yerli halk "**tabancalı iktisatçılar**" adını takmıştı¹. Türkiye'de son aylarda ekonominin yönetimi de benzer bir otorite anlayışı ile yürüyor. Geline aşama "**cılk devlet**" ve "**çöken Türkiye**"dir. Türkiye'de olup-bitenlerin dünyadaki genel konjonktür ve yakın gelecekte olacaklar ile de doğrudan bağlantıları var. İkinci Dünya Savaşı kazananlarına göre kurulmuş uluslararası sistem, Vestfalya'dan miras devlet ve egemenlik anlayışı, bir yönetim biçimi olarak demokrasi de küresel olarak bunalımdadır. Bu dünya düzeni içinde Türkiye, nereye geldi ve nereye gidiyor? Herkesin sorduğu soru bu. Bu makalede, Türkiye'deki rejim sorununu siyaset bilimi açısından tarihsel perspektif içinde bilimsel olarak açıklamaya çalışacağız.

Tarihte düzen, güç ve meşruiyet sorunu; Din ve Akılcılık..

Başkanlık ve anayasa tartışmaları içinde dünyayı ve özelde Türkiye'yi bekleyen büyük resmin ne kadar farkındayız? 21. yüzyılın başındayız ve dünyayı bekleyen çok önemli değişimler var. Bin yıldır pek çok alternatif dünya düzeni ortaya çıktı ve çağımız ısrarla ve neredeyse çaresizce yeni bir dünya düzeni arayışı içindedir. Tam anlamıyla küresel bir "dünya düzeni" hiç olmadı. Bugünkü dünya Vestfalya'da temelleri olan devletin ulusal sistemin temeli olduğu bir düzen içinde evrilmektedir. Birleşmiş Milletler Şartnamesi'nin temelinde devletlerin iç işlerine, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı vardır. Bu anlayış, Arap Hareketleri ile birlikte Liberal düzen tarafından restore edilmeye çalışılmaktadır. Batılı liberal düzen taraftarları Libya ve Suriye'de olduğu gibi ulus-egemenliğini belirli durumlarda (kendi halkına zulüm yapan diktatörler söz konusu olduğunda) göz ardı etmek eğilimindedir. Ancak, bu diktatörü kovma oyununun arkasında Batılıların yeni bir müdahale konsepti ile BM'yi by pass etme amacı olduğu açıktır. Diğer yandan son yıllarda artan İslamcı akımlar ve küresel terör ile belirginleşen dini inanca dayalı ve Vestfalya düzenini

¹ Bradley Simpson, *Economists with Guns: Authoritarian Development and U.S. Indonesian Relations* Stanford CA: Stanford University Press, 2008, p.68.

tümden reddeden Teokratik Düzen arayışları ise yükseliştir. Düzen, her zaman incelikli bir itidal, güç ve meşruiyet dengesi gerektirir. Düzenin iki yönü (güç ve meşruiyet) arasında bir denge kurulması, devlet adamlığının özüdür. Ahlaki boyuttan yoksun güç hesapları her anlaşmazlığı bir güç sınavına dönüştürür, hırs dur durak bilmez, güç yapısına ilişkin güvenilmez hesaplar üzerinden, sürdürülmesi olanaksız güç gösterilerine girilir. Diğer taraftan, denge kaygısı içermeyen ahlaki yasaklar ya devrimsel değişimlere ya da direniş ve meydan okumaların arttığı ortamda iktidarsız politikalara giden yolu açar; iki tarafta düzeni tehlikeye sokan aşırı uçlar haline gelir. Herhangi bir siyasal düzenin sürdürülebilmesi için yalnızca liderler değil, vatandaşlar tarafından da adil olarak kabul edilmesi gerekir. Bu düzen iki gerçeği yansıtmalıdır²: özgürlüğü içermeyen bir düzen anlık coşkularla sürdürülse de sonunda kendi karşı ağırlığını yaratır; ancak, ülke içi barışı koruyacak bir düzen çerçevesi olmadığında da özgürlük ne güvenceye alınabilir ne de sürdürülebilir. Bu yüzden, herkesin mutlu olarak yaşayabileceği ve hareket edebileceği biçimde düzenlenmiş bir anayasa, en iyi anayasadır.

İlk insan topluluklarında lider olmak için fiziki güç önemli idi. İnsanların gök olayları, açlık ve yangınlar gibi nedenini tam anlayamadıkları daha büyük korkuları bir süre din adamlarını lider yaptı. Ama din adamlarının savaşlarda işe yaramadığı anlaşılınca, onların yerini aslında birer asker olan Kral ve yardımcıları aldı. Ancak, 18. yüzyılın sonlarından başlayarak, günümüz devlet anlayışının gerektirdiği devlet adamı ve bürokrasi kavramı askerlerin yerini aldı. Eski zamanlarda düzen içinde, hanedanlar değişir, yeni gelen meşru bir sistemi kurma iddiasında olurdu. Anarşi döneminde kabileler, hanedanlıklar, imparatorluklar sürekli güç ve yeni kaynak arayışı peşinde kendilerine yeni düşmanlar bulmuş, yeni yerler işgal etmişti. Geleneksel meşruiyet anlayışında temel unsur "kutsallık" oldu. Roma İmparatorluğu tüm uygar dünyayı tek bir yasa sistemi altında birleştirmeye çalışmış, Hıristiyanlık ve İslam da dünyaya Tanrı'nın evrensel egemenliğini yerleştirmeyi amaçlamıştı. Yedinci yüzyıldan itibaren üç kıtaya yayılmaya başlayan İslam'ın evrensel düzen modeli, tüm dünya üniter bir sistemde birleşene dek, inançsızların yaşadığı tüm bölgelere verilen ad ile "Darülharb"a yayılmayı hedefliyordu. Osmanlılar, İslam halifeliklerinin ardılı olarak, siyasi misyonlarını evrensel kabul ediyordu. Sultanlar kendilerini "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" ve "dünyayı koruyan evrensel hükümdar" olarak görüyorlardı. Avrupa'da ise Kilise, bin yıl boyunca güçlü ve kişisel çıkarları için her şeyi yapmaya hazır kişilerce yönetildi. Roma egemenliğinin bölünmesinden sonra tek bir yönetim ya da birleşik ve sabit bir kimlik olmadı. Yüzyıl boyunca süren savaşta Habsburg İmparatorluğu ve Papalık, otoritelerine meydan okuyan Protestanların başını ezmeye çalıştı. Otuz Yıl Savaşı (1618-1648) bu çalkantıyı doruğa taşıdı. İşte bu savaşların sonunda, günümüzde devlet düzeni olarak kabul edilen sistem, Almanya'nın Vestfalya bölgesinde bir barış konferansında tasarlandı. Vestfalya, Avrupa düzeninin temel taşının imparatorluk, hanedan ya da dini inanç değil, devlet olduğunu onayladı. Devlet egemenliği kavramını yerleştirdi. Evrensel bir yönetim yerine, her bir devlete kendi toprakları üzerinde egemenlik tanındı. Her devlet diğerinin içyapısı ve dini inancını gerçek olarak kabul edecek ve varlıklarına meydan okumaktan sakınacaktı. Kilise yani din nihai bir meşruiyet kaynağı olmaktan çıkmıştı. Kilise ancak bu tarihten sonra bilgiye ve bilime dost olmaya başlamıştır. Hıristiyanlığın bilgi ve kültürde (bilimsel anlamda) doktor düzeyinde insanlar yetiştirmesi için 1000 yıl geçmesi gerekti³. Hıristiyanlığın yaşadığı Reformasyon, Aydınlanma ve Fransız Devrimi'nin

² Henry Kissinger, (2016). World Order, Dünya Düzeni, Çev.S.S. Gül, İstanbul: Boyner Yayınları, 19.

³ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi, Orta Çağ*, 7.Baskı, Say Yayınları, (İstanbul, 2000), 46.

getirdiği düşünceler devlet yönetiminde laiklik ve akılcılık düşüncesini pekiştirdi. Artık, insanlar arasındaki ilişkiler, toplum düzeni ve hukuk kuralları inanç sistemlerine göre değil akıl esasına göre, akıl temel alınarak düzenlenecekti.

Siyaset, bir toplumdan meşru otoriteye dayanmak suretiyle yapılan varlık ve değer dağıtma faaliyetidir⁴. Meşruiyet sadece yasaya değil, kamu vicdanına da uygun olmalıdır. Erken dönem modern siyasal kuramcılar, farklı devletlerin hükümdarlarını Tanrı korkusu dışında neyin birleştirebileceğine kafa yordular. Siyasetin belirleyici temel ögesi anarşi idi ve hala da öyledir; yani uluslar toplumunun üyelerini, kendi tebaalarından bekledikleri itaate zorlayacak tek bir yetkenin yokluğu. İki tür (meşruiyet) geçerlilik teorisi bulunmaktadır; teokratik ve toplum sözleşmesi teorileri. Teokratik teoriler, yönetme gücünün meşruluğunun kaynağını, Tanrı ve kutsal kaynaklarda görmektedir. Kendi inanç sisteminin mükemmel olduğuna inanan sistem, akla dayalı eleştirileri devre dışı bırakmakta, kendi inanç sisteminin kapsadığı her şeyi doğru, dışındakileri yanlış kabul etmektedir. Büyük inanç sistemlerinin geliştirdikleri hukuk düzenleri ve kurallar, ortaya çıktığı zamanın şartlarına göre, o zamanın sorunlarını çözmek üzere geliştirilmiş olan düzenlemelerdir. Hukuk sistemi inanca bağlı olduğunda kutsallaşp, tabulaşmakta, eleştirilememekte ve değişen şartlara ayak uyduramamaktadır. Hâlbuki toplum sözleşmesiyle devlete bırakılan iktidar misyonu halkın refahını ve güvenliğini sağlamak, halkın genel iyiliği için çalışmakla sınırlıdır. Egemenliğin gerçek sahibi kutsal kitap değil, halktır, devlet laiktir. Laiklik, toplum ve devletin temel referansının inanç değil, akıl olması anlamına gelmektedir. Siyasi açıdan laiklik, siyasi iktidarın, ilahi ve kutsal olmayan, dünyevi bir kaynağa dayanmasıdır. Laik olmayan, dünyevi bir kaynağa dayanmayan bir yönetim gücü demokraside olamaz. Demokratik toplumlarda din, büyük ölçüde bireylerin iç dünyalarına indirgenmiş, bireyselleştirilmiştir. Toplum oluşturulan bireylerin büyük çoğunluğu, dış dünyalarında dini referanslarla değil, akli referanslarla hareket etmektedir. Akıl, normal zekâya sahip olan bütün insanlar için geçerli ortak bir iletişim ve uzlaşma aracıdır. Oysa inançlar, kişiden kişiye, toplumdan topluma değişirler. Aynı inanç sistemine ait kişilerin algılaması ve yorumlaması da kişiden kişiye değişebilir. Geçen yüzyıllar içinde Müslüman ve Müslüman olmayan toplumların etkileşimi birlikte yaşamayı öğretti, ticaret yakınlaştırdı ve birbirlerinin ittifaklarına katıldılar. Bir zamanlar Hıristiyanlık da fetih ve zorla din değiştirme yöntemlerine başvurmuştu ancak, haçlı seferi ruhu yatışmış ve dini buyruklar laik kavramlara dönüşmüştür. Hıristiyanlık, bir uluslararası düzen ilkesi olmaktan çıktı, felsefi ve tarihsel bir kavrama dönüştü. Uluslararası sisteme bakış çoğulcu ve laik bir siyasete evrildi. Bu değişimleri yaşayamayan İslam kendi içinde kavramsal bir boşluğa düştü.

Türkiye'ye biçilen yönetim biçimi Başkanlık mı, Tiranlık mı?

Başlıca devlet yönetimi sistemleri; parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve meclis hükümeti sistemi olmak üzere üçe ayrılır. Parlâmenter sistemlerde devlet başkanları tarafsız ve genellikle partiler üstü bir konumdadır; devlet ve milletin bütünlüğünü temsil ederler. Başkanlık sisteminde ise seçimler, ya hep ya da hiç biçiminde oynanan bir oyunu andırır. Ancak, Başkanın önerdiği yasalara sürekli muhalif olan bir meclis, yasama sürecini kesintiye uğratar ve işleyişi engeller. Başkanlık sisteminin önemli sakıncalarından biri de bu sistemin uzlaştırıcı, gerilimleri azaltıcı ya da yatıştırıcı bir gücünün bulunmamasıdır. Bugün olduğu gibi, siyasal kültürümüzde uzlaşmacı değerlerin zayıflığı, hoşgörü eksikliği dikkate alınırca,

⁴ David Easton, *An Approach to the Analysis of Political Systems*, World Politics, Vol.9, No., (Apr., 1957), pp.383-400.

“kazananın her şeyi aldığı, kaybedenin her şeyi kaybettiği” seçimler, siyasetin rekabet alanı olmaktan çok savaş alanı olarak telakki edildiği bir ülkede, kutuplaşma ve çatışmaların olmasına yol açacaktır. Böyle tarafsız bir devlet başkanının siyasal mücadeleyi ılımlılaştırıcı bir rolü vardır. Türkiye’de başkanlık sistemini önerenlerin temel savı, siyasal istikrarsızlığın nedeni olarak öne sürdükleri yürütmenin güçlendirilmesidir. Hâlbuki bugün için durum tam tersidir. AKP iktidarı tek başına iktidara gelerek sadece yürütme üzerinde değil, yasama ve yargı üzerinde de önemli bir güç kazanmış, kuvvetler dengesi bozulmuştur. Türkiye’deki sorun yürütme ile ilgili değil, kuvvetler dengesinin nasıl garanti alınacağı ile ilgilidir. Türkiye’de liderlerin kurumlardan daha önemli olduğu dikkate alınırca, seçilecek başkanın kendisini gereğinden fazla önemseyerek, odak noktası haline getirmesi kuvvetle muhtemeldir⁵. Başkanın partisinin parlamentoda çoğunluğa hâkim olması durumunda, başkan ile kabine üyeleri arasındaki aşırı bağımlılık ilişkisi, aşırı parti disiplininin varlığıyla birleştiğinde durum daha da vahimleşecektir. Sistemin kilitlenmesi durumunda, yürütme kendi gücünü korumak için elinde tuttuğu idare aracılığıyla etkili olmaya çalışacaktır. Bu olgu bir yandan yürütmeyi otoriter eğilimlere sevk edebileceği gibi, diğer yandan hızla siyasallaştırılan kamu bürokrasisinin partizan niteliğini pekiştirebilir, dikta rejimine yol açabilir.

Gidilen sistem başkanlık değil, tiranlıktır. Ne demek istiyoruz, ünlü filozof Aristoteles ile anlatalım. Aristoteles’e göre; siyasal sistemle ilgili analizler temel olarak iki soru üzerine yapılır⁶;

- Siyasal iktidar kaç kişinin (Bir kişinin, azınlığın ya da bütün toplumun) elindedir?

- Siyasal iktidar kimin, kimlerin (İktidar sahiplerinin, tüm toplumun) çıkarına kullanılıyor?

Tablo 1’deki Aristo’nun tablosu bu iki temel özellik çerçevesinde altı ayrı düzen belirlemektedir. Tiranlık, Oligarşi ve Demokrasi; sırası ile Monarşi, Aristokrasi ve Cumhuriyet’in bozulmuş türevleridir. Tiran, yalnız, yapayalnız biridir, toplumun kendisine “zoraki” olarak katlandığı bir yöneticidir. Tiranlık aslında meşru bir zemin üzerinde değildir; baskı ve şiddet onun iktidarının asıl payandasıdır⁷. Cumhuriyet, anayasal demokrasi olarak kabul edilir. Cumhuriyet, azınlıkta kalmanın vahim bir kayıp sayılmadığı, çoğunlukta olmanın da keza bir kazanç olarak görülmeceği bir düzendir. Montesquieu, siyasi düzenleri sınıflarken, Cumhuriyet’in fazilet, Monarşi’nin şeref (aristokrasi, seçkinler), Tiranlığın (despotluk) ise korku üzerine kurulduğu tespitini yapar⁸. Tiranlıkta hem demokrasinin hem oligarşinin kötü yanları birleşir. Tiranlıkların kullandığı yöntemlerden ilki; öne çıkanları (sivrilenleri) tasfiye etmek ve bağımsız görüşleri olan adamlardan kurtulmaktır. Tiranlık, rakip olarak karşısına çıkabilecek ya da yönetimin işleyişini engelleyebilecek kimselerin özgürlüğünü engeller (hapise atar)⁹. Toplumsal, kültürel ya da benzeri amaçlarla insanların bir araya gelmelerine izin verilmez. Tiranların diğer bir yöntemi de halkı izlemek, ne yaptıkları gizlenemez hale getirmektir. Tiran, uyruklarının arasında söylenen her ve yapılan her şeyden haberli olmaya çalışır. Sürekli olarak yükümlülüklerle boyun eğmek zorunda kalan halk, bağımsız düşünmemeye alışır. Bir başka yöntem,

⁵ Tanju Tosun: *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri*, Alfa Yayınları, (İstanbul, 1999), s.123.

⁶ Max Weber, *Political Writings*, Cambridge University Press, 1994, s.46.

⁷ Cemil Oktay, *Siyaset Bilimi İncelemeleri*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2012, s.68.

⁸ Baron de Montesquieu, *Spirit of Laws*, Batoche Books, 2001, s.235.

⁹ Aristoteles, *Politika*, Remzi Kitabevi, Türkçesi: Mete Tunçay, 4. Basım, (İstanbul, 1993), s.164.

tiranlığa karşı çıkabilecek kimseler arasında çatışmayı kışkırtmaktır, bu amaçla ayrımcılık yapılır. Özetle tiran, uyruklarının bağımsız kafaları olmamasını, birbirilerine güvenmemelerini ve herhangi bir şeyi gerçekleştirecek güçte olmamalarını ister. Tiranlığa karşı girişilen saldırıların başlıca iki nedeni; nefret ve aşağılanmadır. Maddi kuvvetle birleşmiş doğal cesaret, insana her şeyi göze aldırır. Yöneticiler halkı ezerlerse ya da halk bölünürse her zaman devrim çıkması olasıdır¹⁰.

Tablo 1: Aristo'nun Siyasi Düzenleri

İktidar Kimin/ Kim İçin	Bütün Toplumun Yaranna	İktidar Sahiplerinin Yaranna
Bir Kişinin	Monarşi (Krallık)	Tiranlık (Şahıs Diktası)
Azınlığın	Aristokrasi / Seçkinler Düzeni	Oligarşi (Zenginler Diktası)
Herkesin	Çoğulcu Cumhuriyet	Demokrasi (Çoğunluk Diktası)

Kaynak: Aristoteles, Politika, Çev.F. Akderin, Say Yayınları, 2015, s.67.

Toplumunu tamamen kucaklamayan, birliktelik için dönüşüm sağlamayan bir siyasi yönetim diktatörlüğe çıkar¹¹. Bir düzen kurulurken kilit sorulardan biri kaçınılmaz olarak, birleştirici ilkelerinin özüyle ilgilidir. Bu açıdan Türkiye, laik ve İslamcı düzen yaklaşımlarının arasında çok önemli bir ayırımın dönemecindedir. Türkiye'deki Başkanlık ve Anayasa değişikliği çalışmalarının nihai amacı akılcılığa dayanan laik Cumhuriyet rejiminin tasfiyesidir. Başkanlığa "evet" demek, 1923'te kurulan Atatürk Cumhuriyeti'nin yok edilmesine rıza göstermektir. Başkanlıkla Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılında Atatürk'ten rövanş alınacaktır. Kurulacak yeni rejimle laik ve üniter yapı yok edilecektir. Ulus devlet tarih olacak ve milletten İslamcı anlayışının tabanı olan mezhepçi ümmete geçilecektir. Ülkemizde dikta rejimi ve parti devleti kurulacaktır. Seçilecek ilk Başkan, kendinden sonra kimin Başkan olacağını tayin edebilir, Anayasa ve Meclis'i II. Abdülhamit gibi olağanüstü hali bahane gösterip, tamamen rafa kaldırabilir ya da istediği gibi değiştirebilir. Özetle, fiili olarak yeni bir hanedanlık kurulabilir. Getirilmek istenen Başkanlık tek kelime ile Türkiye'nin idam fermanı yani karşı devrimdir. Ancak, her düzen, bütünlüğüne meydan okuyan iki eğilimin etkisi ile er geç yüzleşmelidir; ya meşruiyetin yeniden tanımlanması, ya da güç dengesinde önemli düzeyde bir kayma. Hukukun üstünlüğü, üstünlerin hukuku değil, evrensel hukukun insan vicdanının temeline olduğu hukuk, kimseye ayrıcalık tanımayan, kişilere göre değişmeyen hukuk demektir. Tek kişinin ağızına bakılarak karar verilen bir ülkede hukukun üstünlüğü ve demokrasiden bahsedilemez. Tablo 2'de bugün sadece ABD'de uygulanabilen başkanlık sistemi ile Türkiye'de yürütmenin etkinleşeceği iddialarına karşı Tiranlık ile kıyaslaması yapılmaktadır. Son bölümde de görüleceği gibi ABD'deki başkanlık sistemi ve demokrasi de bunalımdadır. Ancak, ABD'deki başkanlık sistemi içinde bir demokrasi ve güçler dengesi vardır. Örneğin yeni başkan Donald Trump, göçmenleri ülkeye sokmayacağı kararını verse de bu yarıdan geri dönmektedir.

¹⁰ Aristoteles, a.g.e., (1993), s.164.

¹¹ Barrington Moore, *Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri*, Çev.: A.Şenel, İmge Kitabevi, 2016, 145.

Tablo 2: Türkiye İçin Başkanlık & Tiranlık Matrisi

Kriter	Başkanlık (ABD)	Tiranlık (Türkiye)
İktidarı Amacı	Demokratik Gelişim	Teokrazi
İktidarı Stratejisi	Bilim ve Teknoloji	İslamcı Dönüşüm
Meşruiyet	Akılcılık	Din
İktidar Kimin	Çoğulcu	Tek Adam
İktidar Süresi	Seçim Dönemi	Asla Gitmemek
Güçler Dengesi	Kesin Şekilde Ayrılmış	Tek Adamın Hâkimiyetinde
Bürokrasi (Kamu, Ordu, Polis vb.)	Güçlü Devlet, Demokratik Kontrol	Cılık Devlet, İslamcı Kadrolaşma
Devlet Adamlığı	Hizmet	Partizanlık
Denetim	Hesap Verebilir	Keyfi
Seçimler	Toplumsal Katılım	Fırsat Eşitliği Yok
Hukuk	Bağımsız ve Üstün	Tek Adamın Hukuku
Medya	Ulusal	Yandaş
Ekonomi	Şeffaf	Kayıt Dışı
Dış Politika	Ülke Çıkarlarını Geliştirmek	Sünni Mezhepçi Eksen
Düşünce Serbestliği	Özgür, Sürekli Gelişim İçinde	Üniversiteler, Düşünce Merkezleri Sindirilmiş
Siyasi Ortam	Güven ve İstikrar	Darbe, Kaos, İç Savaş
Toplumsal Birlik	Güçlü	Tehlikeli Kutuplaşma
Ötekine Bakış	Temsili	Nefret ve Aşağılama
Demokrasi Kültürü	Güçlü	Bilgisiz ve Eğitimsiz

Başkanlık sisteminde iktidar-muhalefet ilişkilerin çok gerginleşeceği şüphesizdir. Avrupa'daki parlamenter sistemlerde bu uzlaştırıcı güç ya kral ya da cumhurbaşkanıdır. Başkanlık sisteminin ABD dışında sürekli bir uygulaması yoktur. Başkanlık sistemi, tamamen ABD gibi pek çok dengelerin bir arada bulunduğu federal yapılı bir devlette, üstelik ekonomik açıdan hayli güçlü liberal bir ülkede uygulanma zemini bulabilmektedir. Diğer ülkelerdeki başkanlık sistemi örneklerinin hepsi kesintiye uğramaktadır ve demokratik niteliklerden kopuktur. Amerikan Anayasası; yasama, yürütme ve yargı iktidarlarını ayrı ayrı ellere verirken; yürütme iktidarının çok kişiye oranla tek kişi tarafından daha iyi idare edileceğini savunarak yürütme gücünü tek elde toplamıştır. ABD'deki Başkanlık sisteminin yani başkanı haddi olmayan işlerden alıkoymanın sınırı yargı, yasama ve yürütme organları arasındaki kuvvetler ayrılığıdır. Başkanlık sisteminde, kuvvetler ayrılığı parlamenter sistemin aksine yumuşak değil, daha da sert bir şekildedir. Kongrenin ve Başkanın birçok eylemi Anayasa Mahkemesi'nin mütalâasına tabidir. Başkan, "impeachment"¹² gereğince Temsilciler Meclisi tarafından 1/3 çoğunlukla suçlanması halinde, Federal Yüksek Mahkeme Başkanının Başkanlığında Senato tarafından yargılanabilir.

Cılık devlet..

Vestfalya sistemi, uluslararası hukuk ve örgütsel yapılar ağıyla dünyanın anarşik yapısını düzen altına almaya çalıştı. Geçtiğimiz otuz yılda ise devlete ve bürokrasiye karşı takınılan tavır egemenliğin çok yönlü erozyonuna neden oldu. Avrupa Birliği 2002 yılında ortak para birimi, 2004'te resmi bir siyasi yapı yarattı. Avrupa kendi tasarladığı devlet sisteminden uzaklaşmaya ve ortak bir havuzda toplanmış egemenlik kavramıyla onu aşmaya koyulmuştur. Avrupa Birliği, üye devletlerin egemenliklerini, para birimleri ve sınırları üzerindeki kontroller gibi geleneksel devlet işlevlerini zayıflatmaktadır. Öte yandan, Avrupa politikaları temelde

¹² "İmpeachment": Mahkeme huzurunda suçlama.

ulusallıklarını korumuş ve AB politikasına itirazlar birçok ülkede temel yurt içi mesele olmuştur. Üyeler arası işbirliğinin bile kısıtlı olduğu AB içinde çatışma çıktığında ulusal çıkarlar, değerler ve kimliklerin ne olacağı belli değildir¹³. Ulusların yerel ve özel çıkarlarının korunması ve ifade edilmesi boşluktur. Avrupa'da yeni yapı Vestfalya'dan vazgeçişini temsil ederken, ABD ise Vestfalya sistemini korumakla birlikte, liberal düzen iddiası ile dünyaya etki etmeye devam etmektedir. Jeopolitik dünyasında, Batı ülkelerinin kurduğu ve evrensel ilan ettiği düzen, bir dönüm noktasındadır. Batının önerdiği demokrasi, insan hakları ve uluslararası hukuk gibi kavramlar üzerinde öyle farklı yorumlar var ki, savaşan taraflar savaş çılgınlığı olarak sık sık bunlara başvuruyor. Bunlar Batı düzeninin tercihleri olarak görülüyor ve alternatif bir değer sistem için küreselleşme ve ABD'nin müdahalelerine karşı siperler oluşturuluyor. Bunların sonucu sadece çok kutupluluk değil, giderek birbirleriyle çelişen gerçekleri içeren bir dünyadır. Bu çelişkiler konusunda uzlaşma olmadığında ve kendi hallerine bırakıldığında otomatik olarak bir denge ve işbirliği dünyasına ya da bir düzene ulaşılabileceği sanılmamalıdır. Asya, Vestfalya sistemine adapte oldu ve alternatif düzen kavramlarına henüz uzak konumdadır. Ortadoğu'da Sünni-Şii ayırımının iki tarafındaki İslamcılar toplulukları ayrıştırıp, devletleri parçalamakla meşguller. Nitekim devletlerin meşruiyetini reddeden küresel terör örgütleri halifelik peşindeler. Bugün devlet yönetimi ideallerini din ve Ortaçağ düzenine özentilerle birleştirenler, kendi meşruiyetlerini bu tür kutsal onay peşinde gösteriyorlar. Ortadoğu'daki devletler Batı ile işbirliği yapan kabilelerin, kader-kısmet anlayışının, başına devlet kuşu (petrol) konmuşluğun ve rastlantıların düzenidir. Bu tür yönetimlerde ise "liyakat" yerine daha çok üst makamların "bende"si, "hizmetkâr"ı veya koşulsuz "kul"u olmak önemlidir¹⁴. Siyasal sistem kamu gücü ile toplumsal yaşamın hemen her alanına karışır, nüfuz eder. Sistemin merkezindeki otoriter lider, toplumla birlikte tekil bir tarihsel macera içindedir.

Devletler ebedi değildir; oluşumun, değişimin ve de zamanın geçişindeki tarihi olaylara yenik düşerler. Döngüsel tarih içinde idealin ideal olmayana dönüşmesi kaçınılmaz bir süreçtir. İspanyol ve Osmanlı İmparatorluklarının çok hızlı büyümeleri, sınırlarını çok genişletmeleri ve sonuçta imparatorluğun tuğlaları arasına 'harç' koymaya imkân bulamamaları nedeniyle çöküşe geçtikleri söylenebilir. Ortak bağların olmaması ya da zamanla unutulması çürüme yapmakta, başlangıçtaki erdemlerini kaybetmektedir. 'İlerleme ruhu' kısa ömürlüdür ve sonsuz çaba gerektirir, bununla beraber 'yozlaşma kaynakları' kalıcı ve sayısız olduğu için gerileme ve çöküş kaçınılmazdır. Devletler bir bütün olarak yönetilmediklerinde, uluslararası ya da bölgesel düzen çözülmeye başlar. Haritaların bazı yerlerinde hukuksuzluk işareti olan boşluklar egemen olur. Bir devletin çöküşü topraklarının terörizm, silah tedariki ya da komşularına karşı mezhepçi saldırganlık üssüne dönüştürebilir¹⁵. Pek çok ülke doğal değil çünkü ancak kabileler doğal olabilir ama onlar da Ortadoğu örneğinde olduğu gibi devlet kuracak kapasiteye sahip olamaz. 2002 yılında başlayan Büyük Ortadoğu Projesi ve 2010 sonlarında başlayan Arap Baharı, laik yapıların çöküşünü, ılımlı İslam savı ile yeşertilen Siyasal İslam'ın cihatçı akımlarını azdirması sürecini başlattı. Batı, Ortadoğu'da hep demokrasi tezini savunur gözükmüş ama Suudi Arabistan örneğinde olduğu gibi güvenlik gereksinimleri ve bölgeyi bölünmüş tutmak önce gelmiştir. Laik yönetimlerin ulusalcı olması, millileştirme istekleri Batının çıkarları ile ters düşmüştür. Öte yandan laikler yerine İslamcılar ile Ortadoğu toplumlarına nüfuz

¹³ Franjo Stiblar, *Preservation of National Identity and Interests in the Enlarged EU*, Center for European Integration Studies, Discussion Paper C146, (Bonn, 2005), p.16.

¹⁴ Oktay, a.g.e., (2012), s.55.

¹⁵ Kissinger, a.g.e., (2016), s.161.

etmek daha pratik görülmüştür. Sosyal medya ile tetiklenen Siyasal İslam, Mısır'da olduğu gibi iktidarı ele geçirme ve hemen otoritesini kurumsallaştırma yolunu seçmişti. Batının ılımlı güçleri süratle radikalleşti ve vahşet görüntüleri ortaya çıktı. Ortadoğu'da etnik ve dini kimlikler üzerinden sahada iç ve dış pek çok güç mücadeleye devam ediyor. Kabileler, özerk milisler kendi halifeliklerini arıyor. Eleştirilemeyen ve değiştirilemeyen, akıl ve bilim yerine inanca dayalı sistemler zamanla toplumun gelişmesini önler hale gelmiş, yozlaşmışlardır.

Modern hayatın tüm araç ve gereçlerine sahip olduğu halde, kurumsal özellikleri dolayısıyla siyasi anlamda az gelişmiş, daha doğrusu bozulmuş ve gerilemiş toplumlar vardır. Kamu örgütleri ve kanunların keyfi düzenlemelere tabi olduğu bu siyasi düzene "**cılk devlet**" adı verilmektedir¹⁶. Cılk devlet, sık sık askeri darbelere muhataptır, rüşvetle ve aracıyla işler, rüşveti engellemek için geliştirilen siyasetler bile, sonuçta yeni rüşvet fırsatları yaratır. Cılk devlet, aynı zamanda toplumsal gelişmenin önünde bir engeldir. Niteliksiz kamusal örgütlenme, toplumsal hareketliliğin ve iktisadi büyümenin önündeki engeldir. Böyle bir düzende altı tür bunalım vardır¹⁷;

- (1) Meşruiyet bunalımı,
- (2) Kimlik bunalımı,
- (3) Katılım bunalımı,
- (4) Nüfuz bunalımı,
- (5) Bütünleşme bunalımı,
- (6) Varlık ve değerlerin dağıtımından kaynaklanan bunalım.

Tablo 3'de görüldüğü gibi bir devletin istikrarı tek adamın yönetimine değil, iktidarın meşruiyetine ve devletin etkinliğine bağlıdır. Türkiye'de bu iki istikrarsızlık kaynağının nedeni, toplumun tamamını kapsamayan bir iktidar anlayışı ve cılk devlet sistemidir.

Tablo 3: Siyasal Düzenin İstikrarı

Meşru mu?/ Etkili mi?	Evet (+)	Hayır (-)
Evet (+)	İstikrarlı ++	Yarı İstikrarlı +-
Hayır (-)	Yarı İstikrarlı -+	İstikrarsız --

Kaynak: S. Martin Lipset, *Siyasi İnsan*, Çev.: M. Tunçay, Türk Siyasal İlimler Der. Yayınları, 1964, s.58.

Bugün Türkiye'deki devlet yönetiminin geldiği boyutlar yukarıda sayılan tüm bunalımları yaşamakta ve tam anlamıyla cılk devleti yansıtmaktadır. Kamuoyu vicdanından onay almayan, ülkenin tüm vatandaşlarına hitap etmeyen bir iktidar meşruiyetini kaybediyor demektir. Ülkede etnik ve dini kimlik bunalımı son 15 yılda had safhaya ulaşmıştır. Toplumsal dönüşüm ve siyasi düzenin mimarı bir kişi ya da iktidar ile değil, toplumun tamamının onayını gerektirir. Topluma rağmen kurulan düzen meşruiyet sorunu yaşar. Devlet yönetiminde yer almak para/menfaat ilişkilerine ve entrikalara katılmak için değil, sisteme katkı sağlama düşüncesi ile olmalıdır. Toplum, insanların ihtiyaçlarını gidermek için var olmuş, ilişkiler bütünüdür. Yani bir araçtır, insan ise amaçtır. Toplum düzeni, insanın ihtiyaçlarını giderek şekilde düzenlenmelidir. İnsanın amaç olabilmemesinin temel şartları ise özgürlük ve eşitlik.

¹⁶ Gunnar Myrdal, *The Political Element in the Development of Economic Theory*, Transaction Publishers, 1990, p.175.

¹⁷ Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society*, New York, Free Press, 1964, p.56.

Demokrasi, halkın çoğunluk tarafından yönetilmesi değil, kendi kendini yönetmesidir. Çoğunluğun çıkarları kadar, azınlığın çıkarları da önemlidir. Siyasi eşitlik kadar fırsat eşitliği de önemlidir.

Demokrasinin bunalımı..

Demokrasi sözcüğü Yunancadır. Demokrasi bir yönetim sistemi olarak ilk defa Eski Yunan'da gelişmiş ve M.Ö. 6. ve 4. yüzyıllar arasında, belirgin biçimiyle Atina Devletinde olgunlaşmıştır. Demokrasi bugünkü anlamına 17. ve 18. yüzyıllarda yaşayan İngiliz Hobbes ve Locke, Fransız Montesquieu ve İsviçreli Rossenau gibi bilim adamları eserleri ile dolaylı veya doğrudan katkılar sağladı. Bu eğilimler Avrupa'nın geleneksel biçimlerini bozdu ve yeniden oluşturdu. Fransız Devrimi ve ABD'nin kuruluşu ile başlayan Amerikan demokrasi anlayışı gibi önemli siyasi olayların ardından 19. yüzyıl boyunca önemli bir dönüşüm geçiren demokrasi kavramı, 20. yüzyılın başında dünyanın her yerine yayılmaya başladı. Demokrasi, serbest ve adil rekabetin bulunduğu, düzenli aralıklarla yapılan seçimler vasıtası ile bir iktidarın oluşturulduğu sistem içinde halkın idaresini esas alan bir yönetim biçimi olarak tanımlanabilir¹⁸.

Demokrasinin bir yönetim biçimi olarak şu faydaları sağladığı test edilmektedir¹⁹;

- (1) Kaba ve güçlü otoritelerin iktidara gelmesini önlemek.
- (2) Vatandaşların temel haklarını garanti altına almak.
- (3) Bireyin gelişimini teşvik etmek.
- (4) Yüksek derecede siyasi eşitlik sağlamak.
- (5) Barışı desteklemek (demokratik ülkeler birbiri ile savaşmaz savı) ve
- (6) Refah üretmek.

Siyaset bilimci Robert Dahl, demokrasinin iki belirgin boyutunun²⁰; 'muhalefet' (düzenli, serbest ve adil seçimler için organize olabilmiş) ve 'katılımcılık' (gerçek bir seçme ve seçilme hakkı) olduğunu söylemektedir. Dahl'a göre bu ikisi bir üçüncü boyut ile tamamlanmadıkça anlamlı olamaz; 'sivil özgürlükler' (düşüncelerini serbestçe açıklama ve yayın özgürlüğü, örgüt kurma, katılma özgürlüğü ve alternatif bilgi kaynaklarına sahip olma). Kuramsal olarak demokrasiye üç temel eleştiri yöneltilmiştir. Bunlar sırası ile (1) Demokrasinin çoğunluğun tiranlığına yol açtığı; (2) Bilgisizliği taçlandırdığı; (3) Aslında bir oligarşinin örtülü yönetimine sahte bir görünüm kazandırdığıdır. Demokrasi 1820'lerden başlayarak dört dalga halinde tüm dünyaya yayıldı. Ancak, dünyada 550 çeşit demokrasi var ve adı demokratik olmakla birlikte çağdaş otoriterlik eğilimleri özellikle şu ülkelerde yaşanmaktadır; Rusya'da Putin, Macaristan'da Orban, Venezüella (Chavez ve yerini alan Maduro), Malezya'da Muhammed, Mısır'da Sisi ve Türkiye'de Erdoğan. Kasım 2016'daki başkanlık seçimleri sonrası da Amerikan demokrasisi de büyük bir bunalım içine girdi.

Amerikan demokrasisinin değersiz, temelsiz ve yozlaşmış bir hale geldiği düşünülüyor. Bunun ilk emaresi olarak, emlak balonu ile ortaya çıkan ekonomik kriz sonrası milyonlarca Amerikalı için mülkiyet duygusunun kaybolması gösteriliyor.

¹⁸ Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics*, Yale University Press, (New Haven, 1989), p.88-89.

¹⁹ Robert Dahl, *On Democracy*, Yale University Press, (Conn., 1999), p.42.

²⁰ Robert Dahl, *Polyarchy: Participation and Opposition*, Yale University Press, (New Haven, 1971), p.2-3.

Seçimlerin para, lobiciler ve medya tarafından yönlendirilmesi diğer bir güvensizlik kaynağıdır. İki büyük partinin sığ söylemleri halkın gerçek talepleri ile buluşmamaktadır. Parlamento ve diğer siyasi kurumların içinin boş olması, yetkilerin hesap veremeyen kurumlara aktarılması Amerikan demokrasinin sorunları olmaya devam ediyor. Kamuoyunun rızasına ve katılımına göre inşa edilmiş bir demokrasi yerine, çıkar çevreleri sistemde kendilerine kovuk bulmaktadır. Şimdi Amerikalılar kendi demokrasilerini nasıl kurtarabileceklerini tartışıyorlar. Yapılması gereken ilk radikal reform, seçimlerde fırsat eşitliği için seçim kampanyalarına sağlanan fonların yani paranın gücünün seçimlere etki etmesini önlemek olacak. Kirli işlere bulaşmış (özellikle petrol, yiyecek, ilaç ve kozmetik) şirketler, bankalar, silah ve kumar sektörü bu fonların önde gelen adresleri. Katkılı madde içeren ve halka çöp satan yiyecek firmaları yanında işçilerini sömüren ve vergi kaçıran perakende şirketleri siyasileri arkalarına almak istiyor, siyasi sistemde kendilerine bir kale sağlamaya çalışıyorlar. Düşünülen çare ise partilerin sadece üyelerinden yardım alması ve bir üyeden alınacak paranın tüm partiler için sabit olması, bunun dışında tüm seçim yardımlarının yasaklanması²¹. Böylece partiler seçmenlerine odaklanacak ve yozlaşmaların önüne geçilecek, seçimi kazanan parti artık banka kurtarmak, şirketlerin kirli işlerine göre kanun çıkarmakla uğraşmayacak ya da ihaleleri bu tür şirketlere vermeyecek. İkinci radikal reform alanı olarak, seçmenlerin neyi seçecekleri konusunda daha iyi bilgilendirilmesi düşünülüyor. Almanya bunun için temel siyasi konuları açıklayan eğitim sistemi hazırlıyor. İsviçre ise seçmenlere kimi seçerlerse neyi seçmiş olacaklarına ilişkin bir kontrol listesi veriyor. Hatta kendi çıkarlarına en uygun parti için grafik hazırlıyorlar. Üçüncü reform alanı ise seçim mimarisini değiştirmek. Temsili demokrasinin ulusal ve yerel seviyede getirilecek düzenlemelerle parlamento da daha gerçekçi bir orantı ile yer alacağı savunuluyor. Bunun için tek transfer edilebilir oy veya ilave üyelik sistemi gibi formüller hatta ikinci bir parlamento organı oluşturulması üzerinde duruluyor. Halkın temsilcilerinin parti başkanına bırakılmayıp, halk tarafından doğrudan seçilmesi ya da bir bağımsız siyasi jüri tarafından sorguya çekilerek belirlenmesi öne sürülüyor.

Türkiye’de olduğu gibi, politikacıların bir türlü gitmek bilmemesi nedeni ile bu işin meslek olmaktan hatta tam zamanlı bir iş olmaktan çıkarılması önemli bir sorun olarak önümüzde duruyor. Sistem, tek adamın inisiyatifine bırakılmaktansa daha çok halka yayılmaya, ihtiraslı politikacılara yol vermeye dayanmalıdır. Bununla birlikte Türkiye’de demokrasinin sorunları işlerin demokrasi içinde çözülmesini imkânsız kılıyor. Medyanın, hukukun, istihbaratın, polisin tamamen siyasileştiği, oyların patates çuvalı ile satın alındığı, göçmenlerin oy deposu haline getirildiği, seçim sonuçlarının alınacağı saatlerde elektriklerin söndüğü bir ülkede yaşıyoruz. Sistem sürekli bir düşman göstererek, olağanüstü yasalar ile kendi kusurlarını örtmeye kurgulanmış. Dayatılan düzeni meşru kılmak için sürekli kaos ve güçlü ama uzak bir düşman sahnede tutuluyor. Olağanüstü yasalar, sadık adam arayışı, liyakatsizliğin en üst kademelere sıçraması ve örtülü teşkillerin varlığı demokrasiye zarar vermekte; kanunların değil, kişilerin yönettiği bir devlet oluşmasına neden olmaktadır. Medyanın büyük bir bölümü adaletsizliklere ve gizli olan şeylere tepki vermiyor yani görevini yapmıyor. İhaleci medya hayatta kalmak için daha önce görülmemiş bir iki yüzlülükle hükümete hoş gözükme ya da tepkisini almamak için her tedbiri almış durumdadır. Son 15 yıldır Türkiye’deki neslin kafası cemaat, İslamcılık ve darbe kışkırtmaları ile dolduruldu. İnsanlar gerçek kimliklerinden uzaklaşmak, ikiyüzlü olmak zorunda kaldı.

---

²¹ George Monbiot, *Our Democracy is Broken, Debased and Distrusted – But There are Ways to Fix it*, The Guardian, (25 January 2017).

Bunların sorumluları kendilerini yeni durumda da sıyırdı ama bu yollara ittiklerinin pek çoğu bedel ödemek zorunda bırakıldı. Özetle, gözlerimize bakamayan insanlar tarafından yönetiliyor. Birilerini suçlayıp, onun mirasından faydalanmak üzerine bir yönetim var. Halkın en az yarısının rızasını almayan, bir hükümet “milli irade”, “hâkimiyet milletindir” diyerek olağanüstü yetkiler edindi. Korku ve şüphe her yanımızı sardı. Bürokrasi ise herkesin kendi alanında çıkar edinmesine olanak sağlayan bir hiyerarşi içinde siyasilere sadakati öne çıkararak bir düzen meydana getirdi.

Çöken Türkiye..

Uluslararası sistem büyük bir bunalım içinde ve bu durum devletlerin iç yapılarına, siyasi düzenlerine de önemli etkiler yapıyor. İkinci Dünya Savaşı şartlarına göre oluşturulmuş olan mevcut dünya düzeni ve onun kurumları bugünün ihtiyaçlarını karşılayamıyor. İdeoloji mücadelesinden zaferle çıktığı düşünülen Kapitalist ekonomik sistemin “görünmez el” teorisinin ütopya olduğu ortaya çıktı. Vestfalya ve Liberal düzen arasındaki çekişmeye son yıllarda teokratik arayışlar eklendi ve hepsinden önemlisi otoriter eğilimler önemli güç merkezlerinde artıyor. Sistemdeki dengesizlikler arttıkça, 21. yüzyıl dünya düzeninin yapısının dört önemli boyutta yetersiz kaldığı gözler önüne serildi²². İlk olarak uluslararası düzenin temel birimi olan devletin doğası çok çeşitli baskılara maruz kaldı; kasten saldırıya uğradı ya da parçalandı, bazı bölgelerde aşındı, sık sık da doğrudan olayların hızıyla yok oldu. İkinci olarak, dünyanın siyasi ve ekonomik örgütleri birbirleriyle çelişki içindedir. Dünyanın siyasi yapısı hala ulus devlete dayalı iken, uluslararası ekonomik sistem küreselleşti. Ekonomik küreselleşme özünde ulusal sınırları göz ardı eder, mal ve sermaye akışının önündeki engelleri kaldırmak ister. Uluslararası politika ise birbirleriyle çelişen ulusal çıkarları uzlaştırmaya çalışırken bile sınırların önemine vurgu yapar. Son on yıllarda yaşanan finansal krizler ise küreselleşmeye tepki doğuruyor. Küreselleşmenin ekonomi yönetimleri siyasi süreçlerle fazla ilgilenme fırsatı bulamıyorlar. Siyasi süreçlerin yöneticileri karmaşıklığını uzmanlarından başka kimsenin anlamadığı ekonomik veya finansal sorunlar için yurt içi desteklerini riske atmak istemiyorlar. Üçüncü olguysa, büyük güçlerin en önemli meselelerde birbirlerine danışmaları ve bazen de işbirliğine girmeleri için etkili bir mekanizmanın olmayışdır. BM Güvenlik Konseyi, NATO, AB, APEC, G7, G8 ve G20 gibi düzenli zirvelere sahip forumların toplantılarının yapısı ve sıklık düzeyi, uzun vadeli stratejilerin geliştirilmesine uygun değildir. Bu toplantılarda, taktiksel sonuçlar ve halk üzerindeki etkisi öne çıkıyor. Tablo 4’de görüldüğü gibi önümüzdeki 30 yılın trendleri çok daha karmaşık ve radikal olasılıklara açık bir dünyanın bizi beklediğini gösteriyor. Bu belirsizlikler ve kaos ortamı, özellikle güç dengesi yerine jeopolitik ve büyük güç mücadelelerine dönüş, kaçınılmaz olarak dünyanın yeni bir rotaya girmesi için bir kez daha dünya savaşını çağırıyor. Ancak, nükleer silahların çok riskli olduğu bir dünyada bu savaş insanlığın sonu olabilir. Einstein’ın dediği gibi Dördüncü Dünya Savaşı için taş ve sopalara dönülebilir.

Türkiye ise teokrasiyi hedefleyen mevcut iktidar ile birlikte kendini Ortadoğu bataklığının içinde buldu ve mezhep savaşlarının aktörü oldu. Ortadoğu’nun büyük resmini çizelim. 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması Ortadoğu’yu filli nüfuz bölgelerine bölmüştü. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin laik lideri 1924 yılında pan-İslam birliğinin başlıca kurumu olan halifeliği kaldırdı. Ortadoğu toplumları tarihsel kökleri olmayan Vestfalya düzenine uygun modern devletler oluşmaya çalışırken, Darüislam kavramı açmaza düşmüştü. Modern Arap devletini kurmaya çalışan pan-Arapçuların

²² Kissinger, a.g.e., (2016), 400-401.

amaçladıkları devlet, birleşik bir Arap ulusu, tek bir etnik, dilsel ve kültürel bir yapıydı. Buna zıt bir eğilim olarak ortaya çıkan İslamcılık yani Siyasal İslam ise modern Arap kimliği olarak ortak bir din anlayışında dayanılmasında ısrar ediyordu. Birçoğu, İslamcılığı kendi değerlerinden vazgeçmeden, Batılı olmadan modern olma yolu sayıyordu. 1950 ve 60'larda Mısır, Irak, Suriye, Yemen ve Libya'da feodal monarşileri deviren askeri liderler, laik yönetimler kurdular. Milliyetçiliğe başvurarak halkın desteğini aldılar. İslam vizyonunun yerini ortak bir ulusal kader bilinci aldı. Laikler ve pan-İslam teokrasisini savunanlar arasında gerilim arttı. Laik ve milliyetçi liderler, Batının İslamcılarını daha pratik bulması nedeni ile Arap sosyalizmi ve Sovyetlere yakınlaştılar. Bu bölünmenin temelinde İslam vizyonu değil, ulusal çıkarlar vardı. Araplar için tek ideolojik mesele, İsrail'in ortaya çıkışı idi. 1980'lerden sonra ortaya çıkan radikal gruplar, Ortadoğu'daki düzeni; dine dayanan, evrensel bir ilahi düzen ile değiştirme vaadinde bulunuyordu. 1928 yılında Müslüman Kardeşleri kuran Hasan El Benna'nın laik yaşam tarzını alçaltıcı bulan öğretisi zamanla ülke çağında bir toplumsal ve siyasi faaliyet ağına dönüştü. 1949 yılında suikastla öldürülen Benna, projesinin detaylarını tam açıklayamamıştı. Dindar akademisyen ve Müslüman Kardeşler ideologu Seyyid Kutub pek çok İslamcı düşünür gibi çoğulcu ve laik uluslararası düzeni kökten reddeden bir çözüm getirdi. Kutub'a göre; İslam, yegâne evrensel sistemdi. İslam'ın günümüzdeki misyonu, diğerlerini devirip yerlerine Kuran'ın kelimesi kelimesine ve küresel çapta uygulamasını getirmektir. Kutub'un ve takipçilerinin görüşleri ciddiye alınmayacak kadar aşırı idi. Sonraki on yıllarda Ortadoğu ve başka yerlerde radikallerin ve cihatçıların (El Kaide, İŞİD, Hamas, Hizbullah, Taliban, Boko Haram, El Nusra vb.) temel düsturu; cihadın ihmal edilmiş görevinden söz ederek, Darülharp'ı yani inanmayanların dünyasını dönüştürmek oldu. İslamcılar, Vestfalya tipi uluslararası düzeni tümünden reddediyorlar ve ulusal bağılıkların gerçekten inançtan sapma olduğunu düşünüyorlar.

Tablo 4: Önümüzdeki 30 Yılın Trendleri

Küresel Trendler	Küresel Gelişmeler	Radikal Olasılıklar
ABD hegemonyası	Eksen kayması; Asya-Pasifik	ABD'nin yalnızcılığa dönüşü
AB'nin entegrasyonu	Kapitalizmin bunalımı	NATO/AB'nin çöküşü
Çin'in yükselişi	Üçüncü Dünya Savaşı	Nükleer savaş/kaza
Rusya'nın toparlanması	Büyük güç rekabetine dönüş	Rusya'nın dağılması
Küreselleşme	Artan nüfus ve göç	Ulus-devletin çöküşü
Bilgi ve haberleşme teknolojisi gelişmeleri	Yeni teknolojiler; biyo, robot, nano vb.	İnsan hayatını değiştirecek yeni bir teknoloji
Aşırıncılığın yayılması	Küresel terörün mutasyonu	Kitlesele ölümlere yol açan bir virüs
Azalan enerji kaynakları	Kutuplarda enerji rekabeti	Yeni ve bol bir enerji kaynağının bulunması

Kaynak: Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik*, Kaynak Yayınları, 2017, s.780.

Yeni binyılcı beklentilerin başında yeni bir dünya düzeni kurmak geliyor. Terörden arınmış, adaletin siyasi güçten bağımsız ve güçlü olduğu, çoğulcu ve düşünce özgürlüğünün hâkim olduğu, barış için daha güvenli bir dünya istiyoruz. Doğu'da ve Batı'da, Kuzey'de ve Güney'de, dünya uluslarının uyum içinde gelişip yaşayabileceği bir uluslararası düzen istiyoruz. Binlerce yıldır insanlık bu kaygan yolda binlerce savaş yaşadı ama bugün yeni dünya yeniden doğmaya çalışıyor. Bir yanda erdem adına dünyada kendi düzenin kurmak için komplolar kuran şeytan

güçler var²³, diğer yanda kişisel korku ve hırslarla bu güçlerle örtülü işbirliği içinde ülkeleri ve çevrelerinde kara delikler, terör bataklıkları oluşturan otokrat devlet liderleri. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana dünyanın birçok parçasında “**çökmüş devletler**” “**yönetilmeyen boşluklar**” ya da devlet terimiyle anılmayı hak etmeyen, etkin bir merkezi otoritesi bulunmayan yapılar ortaya çıktı. Büyük devletler bu çok sayıdaki egemenlik altı (subsovereign) birimi manipüle etmeye çalışarak anarşi üretmektedirler. Günümüzdeki İslamcı saldırılar Ortadoğu'nun kırılğan devlet yapısı üzerinde bu etkiyi göstermiştir. Bu tür kargaşalar genellikle güç kullanımıyla desteklenmelerine rağmen, özünde ağırlıklı itici güçleri psikolojiktir. 2002 yılında başlayan Büyük Ortadoğu Projesi ve 2010 sonlarında başlayan Arap Baharı, laik yapıların çöküşünü, ılımlı İslam savı ile yeşertilen Siyasal İslam'ın cihatçı akımlarını azdırması sürecini başlattı. Ortadoğu'da etnik ve dini kimlikler üzerinden sahada iç ve dış pek çok güç mücadeleye devam ediyor. Kabileler, özerk milisler kendi halifeliklerini arıyor. Haritaların bazı yerlerinde hukuksuzluk işareti olan boşluklar egemen oldu. Bu cihat bölgeleri Müslüman dünyası boyunca uzanmakta ve Libya, Mısır, Yemen, Gazze, Lübnan, Suriye, Irak, Türkiye, Afganistan, Pakistan, Nijerya, Mali, Sudan ve Somali'yi etkilemektedir. Bu kara delikleri birleştiren kangrenin yayılması ile bu ülkeler tümünden uluslararası devlet sistemi dışına çıkmanın eşiğindedir. Bu boşluklar sürdükçe Ortadoğu, Avrupa'nın Vestfalya öncesi din savaşlarına benzer ama onlardan daha geniş kapsamlı bir çatışmanın pençesinde kıvranacaktır. Bölgede siyasi, mezhepsel, kabilesel, bölgesel, ideolojik ve geleneksel ulusal çıkar çekişmeleri iç içedir.

Sonuç..

Devletlerarası ortam, kaba kuvvet ve gücün geçerli olduğu, gerçek ve geçerli bir hukuk düzeninin olmadığı, bir kaos ve düzensizlik ortamıdır. Dünya genelinde dini fanatizm, aşırılık ve terörizm hızla artmaktadır. Dünya devletleri arasındaki ilişkileri düzenleyecek, gereğinde yaptırım uygulayabilecek (zorlayıcı güç kullanacak) devletler üstü bir siyasi otorite ve gerçek anlamda devletler arası bir hukuk düzeni bulunmamaktadır²⁴. Uluslararası sistemin yeniden yapılandırılması çağımızın devlet adamlığının karşısındaki nihai zorlu hedefdir. Bu başarısızlığı takdirde büyük bir savaş olasılığı yanında, belli içyapılarla ve devlet yönetim biçimleriyle özdeşleştirilen nüfuz bölgelerine doğru bir evrim olacaktır. Geçtiğimiz otuz yılda devlete ve bürokrasiye karşı takınılan tavır egemenliğin çok yönlü erozyonuna neden oldu. Şimdi yeni bir çağın başındayız ve Batının üstünlüğü sona ererken, gelecek konusunda tahminler yapılıyor. Egemenlik dağıldıkça dünyayı yönetme fikri de dünün hayali haline geliyor. Ortadoğu'daki savaşın mezhepçi Sünni ve Şii tarafında olanların pek çoğu Vestfalya düzenini başta gelen düşmanları ilan etmişlerdir. İslamcılığın (Siyasal ve Radikal) dayattığı devlet düzenleri istikrarsızlığın ana kaynağı olmaya devam ediyor. Ortadoğu'da yıkıcı mücadele çok acı evrelerden geçecektir. Sorun İslamcı akımların nasıl zapturapt altına alınacağı ve uluslararası oyun kuralları içine sokulacağıdır. İntihar terörizminin yükseldiği ve kara delikli bölgelerin ardılı bir düzen sağlamak için dini referans almayan çağdaş bir vizyon gereklidir. Tek bir bölgenin ya da ülkeni bakış açısını ve ideallerini aşan bir düzen için evrensel çıkarların ulusal olanlardan önde olduğu bir ortak anlayışa ihtiyaç var. Hala devlet sistemine ihtiyacımız olduğuna ve yerine başka bir şey koyamadığımızı göre Vestfalya düzeni günümüz gerçeklikleri dikkate alınarak modernleştirilmelidir. Çağımızın hedefi, savaş köpeklerine tasma vururken, uluslararası düzeni bir dengeye ulaştırmaktır. Her çağın

²³ Pat Robertson, *The New World Order*, World Publishing, 1992, p.83.

²⁴ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 1. Kitap, Ankara: Turhan Kitabevi, 2001, s.15.

bir ana teması, evreni açıklayan ve etkilendiği çok sayıda olaya anlam verecek bireyleri esinlendiren ya da teselli eden bir inançlar silsilesi vardır. Bu Ortaçağ'da dindi; Aydınlanma'da Akıl'dı; on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda ise, tarihi harekete geçirici bir güç olarak gören bakış açısıyla bir araya gelmiş milliyetçilikti. Bizim çağımızın egemen kavramlarıysa bilim ve teknolojidir²⁵.

Bugün İslamcılar, Türkiye'de olduğu gibi Ortaçağ'ın Ortadoğu'daki koşullarına dönmek için ülkelerine patinaj yaptırıyor, dini kullanarak siyasi varlıklarını sürdürebilmek için büyük güç, imparatorluk, saray hayallerinin arkasına saklanıyorlar. Türkiye'de Atatürk'ün kurduğu modern Cumhuriyet, Müslüman Kardeşler stratejisi ile içten içe sivil bir darbe ile tasfiye ediliyor. Bu kaos ortamının sürmesi iç savaş, darbe, terör olayları kullanılıyor, korku ve hukuksuzluğun hüküm sürdüğü bu kaos ortamında hedefteki kişiler yok ediliyor. Geline aşamada hukuksuzluğun ve hesap sorulmazlığın kalıcılığı için başkanlık sistemi referanduma gidiyor. Başkanlık sistemi ise dün olduğu gibi uygulanmayan bir Anayasasız düzeni İslami bir düzene götürmek için gün sayıyor. Siyasi gelişme, büyük ölçüde hukuku yansızlaştırma ve dünyevileştirme yani Atatürk'ün gösterdiği gibi akıl ve bilimin sonucudur. Yapılması gereken İslamcılığın yerine Atatürkçü kodlara dönmek ve milliyetçiliği desteklemektir. Milliyetçilik, siyasi birimle ulus birimin birbirini tamamlamasıdır²⁶. Ancak, bu şekilde ülkemizi çağdaş devletler rotasına sokabilir, kutuplaşmayı önler ve ulus-devlet yapımızı güçlü tutabiliriz. Hedefimiz insan onuruna en uygun yönetim biçimi olan demokrasiye sahip çıkmaktır. Demokrasi ise şunları gerektirir;

- Güçler (yasama, yürütme, yargı) ayırımı ve dengesi (tek bir kişinin bunları yönetmemesi),
- Ülkeyi yönetenler başta olmak üzere herkesin hesap vermesi ve denetimi,
- Halkın demokratik oyu ile seçilmiş temsilcilerinin bulunduğu Meclis'in aktif olması,
- Sistemin özgürlükleri artırması, kanunsuzluk ve kaosu önlemesi,
- Büyük hevesleri olan tek adam yerine, çoğulculuğu sağlaması,
- Fikir ve düşünce özgürlüğü, tarafsız haber alma ve bağımsız medya,
- Çoğunluk diktatörlüğü yerine toplumun tüm kesimlerinin adil temsili.

Devlet, vatandaşa hizmet etmek için vardır ama Türkiye'de 2002 yılında sandıktan çıkan iktidar, hükmetmek için gelmiş ve gitmemek için ülkeyi sürekli kaos ortamında tutmaktadır. Hâlbuki ona verilen yetki seçim döneminde verdiği sözleri tutması içindir. Halk, devletin halkın hizmetkârı olduğunu, devletin kendi kontrolünde olduğunu anlayacak bir kültüre sahip olmalıdır. Demokraside vatandaşın görevi sadece oy vermek yani seçmek değildir. Türkiye'de demokratik kültür eksikliği vardır, vatandaş demokratik haklarının farkında değildir. Bir ülkede düzen, temelde askeri yenilgiyle ya da kaynak dengesizliğiyle değil, kendisine yönelik meydan okumanın doğasını ve kapsamını anlayamaması yüzünden yok olur. Baskıcı bir rejimle sağlanan itaatın arkasında maskeli yüzler ve sadakatler vardır ve denetlemeyen alana geçtiklerinde maskelerini çıkarırlar. Bizlere gelince, ancak, doğru şekilde yaşarsanız, buna "hayat" diyebilirsiniz. Bizler, iyi niyetli, güçlü değer yargıları olan, kendi ahlakını rehber edinen insanlarız. Yaptığımız insan egosu ve binlerce yıllık insan zulmü ile savaşımdır. Ancak, doğru şekilde yaşarsanız, buna "hayat"

²⁵ Kissinger, a.g.e., (2016), s.360.

²⁶ Ernest Gellner, *Nations & Nationalism*, Ithaca, Cornell University Press, 2009, s.23.

diyebilirsiniz. Bizler, iyi niyetli, güçlü değer yargıları olan, kendi ahlakını rehber edinen insanlarız. Yaptığımız insan egosu ve binlerce yıllık insan zulmü ile savaşımdır. Eski bir inanışa göre Tanrı insanlığı suçlarına rağmen sürdürür, çünkü herhangi bir dönemde, rollerinin farkında olmadan, insanlığın günahlarını affettiren, dünyaya olumlu bir yön veren on önemli kişi vardır. Belki de bunlardan biri sizsiniz ya da olmaya ne dersiniz? İlk göreviniz, Başkanlık diye yaftalanan hukuksuzluk ve Tiranlık'ın onaya sunulduğu referandumda "hayır" demek ve bunun ne kadar önemli olduğunu halka anlatmaktır. 26 Şubat 2017 günü Cumhuriyetçi Birlik Platformu'nun davetlisi olarak Sayın Onur Öymen ile birlikte Türkiye'de getirilmek istenen Başkanlık sistemine emperyalist güçlerin neden hayır demediğini anlatacağız..